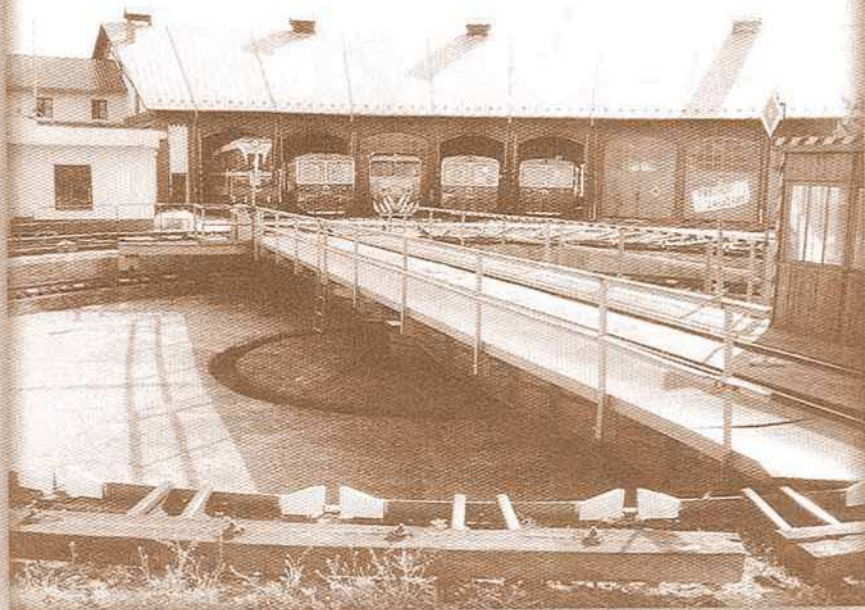

MIESTNY ODBOR MATICE SLOVENSKEJ PRIEVIDZA
MESTO PRIEVIDZA
KLUB BÔBAROV PRIEVIDZA

1/05

PRIEVIDZSKÝ OBČASNÍK

časopis všetkých a pre všetkých
so srdcom Prievídzana

Na tvých, Panne, Sluhov z misleho vzi Vahorko,
A spolu a z Bozslu hrdá vidi Prividzu Sineu!
Tento trvá znalovan tolke Meki na Drove Dvraz;
Vredca hán, kreme ráj len geden, chovobent.
Divná Mee, že i vo Stoletiach nj tolko prebehlté
Tá židneho keme Spšfoba Panni Rozu.
Vesla Prividze Karat vitezaj no Meki tento dal Dvraz.
Tná aki rozumejoval Voctu, Mošičko Vojs!

Mariánsky kostol na cintoríne, socha Panny Márie a časť textu básne v preklade Jána Hollého tvoria základ príspevku *Znovuzrodenie modlitby k Panne Márii*.

Titulná strana obálky – Objekt Prievdzanom dobre známy, nachádza sa v areáli železničnej stanice, v súčasnosti je navrhnutý na národnú kultúrnu pamiatku. Bližšie v príspevku *Rotunda Rušňového depa v Prievdzi*.

Slovo na úvod

Tak a je to tu! Opäť držíte v rukách už známy a pritom novotou a tajomnou históriou voňajúci časopis.

Spomienky, žijeme z nich, tvoria predsa náš život. A vzájomná popolitosť osudov Matice slovenskej a slovenských dejín trvá už viac ako stoštyridsať rokov.

„Slovenská Matica je jednota milovníkov národa a života slovenského a jej cieľ: v členoch slovenského národa mravnú a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrdzovať; slovenskú literatúru a krásne umenie pestovať a podporovať a tým i hmotný dobrobyt slovenského národa napomáhať a na jeho zvelebení pracovať.“ (Zo Stanov Matice slovenskej, 1863.)

„Poslaním Matice slovenskej je upevňovať slovenské vlastenectvo, prehľbovať vzťah občanov ku slovenskej štátnosti, prednostne získavať slovacikálne dokumenty, zhromažďovať, spracúvať, uchovávať, ochraňovať a sprístupňovať národné kultúrne dedičstvo, robiť základný slovakistický výskum, zúčastňovať sa na rozvoji miestnej a regionálnej kultury...“ (Zo Stanov Matice slovenskej, 1995.)

Vychádzajúc zo svojho poslania rozhodol sa výbor Miestneho odboru Matice slovenskej v Prievidzi od začiatku podporovať vydávanie časopisu PRIEVIDZSKÝ OBČASNÍK. V časopise sa interpretujú spomienky na hospodársky, umelecký, kultúrny a športový život v meste Prievidza a na desiatky ľudí, ktorých práca sa už ich smrťou uzavrela. Rozpamätávanie má spomienkový a miestami autobiografický charakter.

PRIEVIDZSKÝ OBČASNÍK prichádza k vám v praktickom formáte, zachovávajúci si všetko, čo si jeho tvorcovia na začiatok vytýčili. Je toho naozaj veľa, čo vám chcú povedať a ponúknuť a pritom si nemusia nič vymýšľať. Nenechajte si preto ujsť čítanie tohto občasníka. Nielenže si zabezpečíte zaujímavé čítanie, ale tí neskôr narodení, sa dozvedia veľa neznámeho a tí skôr narodení zasa veľa zabudnutého o Prievidzi, o meste v ktorom žijú, o meste, ktoré by mali pomáhať pretvoriť na modernú metropolu hornej Nitry čerpajúc pritom z jeho bohatej histórie.

Veríme teda, že sa vám PRIEVIDZSKÝ OBČASNÍK bude páčiť, že si získa vaše srdcia a že obohatí klenotnicu vášho poznania.

Lýdia Ondrejková
predsedníčka MO MS Prievidza

Znovuzrodenie modlitby k Panne Márii za ochranu Prievidze

Zhliadni na svojich, Panna, ctiteľov z výšin,
stále Prievidzu chráň, spolu aj s Tvojím Synom.
Tento v dreve stvárnený už storočia jestvuje obraz,
a predsa však iba raz zatiaľ bol obnovený.
Zvláštne, že aj po rokoch, ktoré už sa minuli,
kazy na výtvore tom, ani len nie je badať.
Prievidzský farár dal vyryť do mede obraz,
aby rozhojnil k Tebe, Mária Panna, úctu.

Preložil: Milan Kraus 2004

RespICE VIrgo tVos aLto de Monte CLientes (1813.)
Et cum prole pia protege Prividiam.
In ligno picta haec tot secula durat imago,
Nec tamen est una plus renovata vice.
Et mirum, nullis etiam post secula rimis
Effigies divae Virginis illa patet.
Prividiae Parochus sculpi hanc curavit in aere,
Augeat ut sultum Virgo Maria Tuum.

*Na twích, Panno, Sluhow z wisokého ozri Pahorka,
A spolu a z Bozkím chráň wždy Priwidzu Sinem!
Tento trwá zmalowan tolké Weki na Drewe Obraz;
Predca něńi, kreme ráz len jeden, obnowení.
Ďiwná Wec, že i po Stoletách už tolko prebehlich
Tá žádného nemá Spósoba Panni Kazu.
Mesta Priwidze Farár wirezat' w Međi tento dal Obraz,
Twú abi rozmnožowal Poctu, Rodičko Božá!*

Preložil: Ján Holly 1838

Pri ikonografickom rozbere hlavného oltára v rímskokatolíckom kostole Nanebovzatia Panny Márie na cintoríne v Prievidzi, štúdiu dokumentácií a literárnych prameňov, som sa stretla s viacerými zaujímavými skutočnosťami. Hoci som dávnejšie počula neisté interpretácie o tom, že existuje obraz prievidzskej Panny Márie, donedávna som nemala možnosť túto informáciu si overiť.

V augustovom čísle časopisu prievidzskej farnosti Bartolomej, v článku venovanom spomínanému hlavnému oltáru Mariánskeho kostola, zaujala čitateľov modlitba k Panne Márii za ochranu mesta zo začiatku 19. storočia, ktorá sa spolu s grafickým obrazom prievidzskej sochy Madony šírila najmä prostredníctvom pútnikov. Autorstvo veršov nie je doposiaľ známe, vzniká však domnienka, či kňaz Jozef Sartori, ktorého meno spomína profesor Anton Bagin¹ v súvislosti s vyhotovením medirytiny sochy Panny Márie, nebol aj autorom v latinčine písaných veršov.

Text modlitby má dobovú literárnu formu elegického distycha so striedaním šesťstopového daktylo-spondejského verša a pentametra s cézurou. Pôvodnú literárnu formu rešpektoval aj prekladateľ modlitby z latinčiny do bernolákovskej slovenčiny v knihe Aleša Jordánskeho „Krátki Opis Milostiwích Obrazow Blahoslawenej Panni Marie Matki Božej“ z roku 1838². V predslove spomína Jordánsky predchádzajúce vydania knihy v maďarčine, nemčine a snahu o jej sprístupnenie v slovenčine: „... v tom však Jaziku sám dostatečnej Zbehlosti nemajíc; požádal sem Pána Holly Jána, Farára Madunického, který wácej slowenských Kňih spísal, abi túto moju Knihu na Slowenčinu preložil: čo Muž ten chwalitební i skutečne wikonal, w Práci téj Pomocňikow naleznúc Pánów Farárow...“³

Záujem čitateľov o verše v súčasnom jazyku ma povzbudil k tomu, aby som oslovila významnú osobnosť slovenskej poézie, skvelého básnika pána Milana Krausa s prosbou o novú interpretáciu, pripomenúc slová Aleša Jordánskeho o Jánovi Hollom „čo Muž ten chwalitební i skutečne wikonal“ s majstrovskou veľkorysnosťou a profesionálnou zodpovednosťou. Slová sú dnešné, ich archaické usporiadanie nás však bezpečne vedie k našim predkom.

Milan Kraus s úctou a poznaním básnického remesla dôsledne dodržal literárnu formu pôvodného latinského textu, tak ako to napokon koncom tridsiatych rokov 19. storočia urobil Ján Holly. Citlivou prácou s každým slovíčkom zároveň objasnil význam textu, v ktorom sa v prvom preklade hovorí o „obrazu na dreve“, čo však v dnešnom chápaní nevystihuje prene skutočnosť, že ide o drevenú polychrómovanú, t.j. farebne upravenú sochu. Latinské slovo „imago“ znamená totiž obraz v najširšom zmysle a môže teda predstavovať aj sochársku podobu obrazného vyjadrenia námetu.

V texte sa tiež hovorí o výnimočne dobrom stave sochy, ktorá bola obnovená iba raz. Autor mal zrejme na mysli obnovu v roku 1721, kedy bol postavený barokový oltár a staršiu sochu umiestnili do jeho stredu.

„Že pred tímto Obrazem Werící často všeliké Milosti obsahujú to dostatečne vídat' z mnohých okolo neho wisících Obetí, a Tabulek. Rozmáha sa teda Zwelebování Boha u tých, ktorí Swatú Pannu preto najwác cťá, nebo s něj sa narodíl Ježíš, w kterém je založená vsecka naša Nádej, a Spaseší, kteří je Boh nadewšetko požehnání až na Weki.“⁴

Zdá sa mi úžasné, že mariánska úcta pretrváva po celé stáročia darmi ducha, prostredníctvom umeleckých diel vo výtvarnej či literárnej podobe. Ich aktuálna interpretácia, ktorou je umelecký preklad rovnako ako reštaurovanie pamiatok, je nevyhnutným krokom k zachovaniu i poznaniu dedičstva našich otcov, je znovuzrozením diela minulosti pre súčasnosť.

Barbora Matáková

(Autorka je zamestnankyňou Krajského pamiatkového

úradu Trenčín, pracovisko Prievidza)

Poznámky a literatúra:

- 1 - Bagin, A.: Krátky opis milostivých obrazov Blahoslavenej Panni Marie. Prievidza - milostivý obraz Madony. Katolícke noviny 103, 1988, č.40, s. 5
- 2 - Jordánszky, A.: Krátky Opis Miłostiwích Obrazow Blahoslawenej Panni Marie Matki Bożej. Presburku, písmem Belnaiho Dedičů 1838.
- 3 - Jordánszky, A.: tamže, s. XXV
- 4 - Jordánszky, A.: tamže, s. 66

Osobnosti

Mikuláš Mišík, známy – neznámy

Kňaz a historik Mikuláš Mišík je širokej verejnosti známy predovšetkým vďaka svojmu dielu. Všade, kde pôsobil, zanechával po sebe kus zásluhnej práce na poli duchovnom i spoločenskom. No najcennejšie sú jeho literárne diela, v ktorých mapoval dejinný vývoj svojich pôsobísk. V snahe priblížiť život a dielo tejto osobnosti inicioval Klub Bôbarov v Prievidzi v auguste 2004 výstavu „Zo života a diela Mikuláša Mišíka“. Bohatý dokumentačný a listinný materiál osvetľujúci rôzne „biele miesta“ v jeho živote sa však nie v plnom rozsahu dostal k záujemcom. Čo nebolo na výstave?

Oficiálne sa snažili priblížiť život a dielo Mikuláša Mišíka autori dvoch bibliografických diel: Slovenský bibliografický slovník, zv. 4 (1990)

a Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska (Bratislava, 2000). Zostavovatelia hesiel sa, nevedno prečo, dopustili viacerých chýb a nepresností. Ich základnou príčinou môže byť fakt, že Mišík nespracoval svoju životnú cestu. Údaje, ktoré publikujeme, pochádzajú z viacerých dotazníkov a z podrobnej analýzy časti jeho zachovanej pozostalosti.

Mikuláš Mišík sa narodil v Prievidzi 25. novembra 1907 ako šieste dieťa v rodine kováča Jána Mišíka, žijúceho na Vystrkove. Takmer sedemročný Mikuláš v septembri 1914 začal navštevovať Dievčenskú školu v Prievidzi, ktorú viedla kongregácia Dcér Božskej lásky. Tragédia jeho rodiny mala počiatok v roku 1916, keď 9. mája Mišíkov otec zomrel na fronte 1. svetovej vojny, ako účastník „ľudového povstania v kráľovskom 15. pešom pluku“. Štát s cieľom pomoci vojnovým sirotám ponúkol rodine Mišíkovcov umiestnenie detí v sirotinci rádu sv. Vincentiek v B. Bystrici. Rozhodnutie padlo na Mikuláša. V septembri 1916 začal navštevovať tretí ročník Ľudovej školy v Banskej Bystrici. V ďalšom štúdiu pokračoval na tamjšom osemročnom Gymnáziu A. Sládkoviča. Týmto poznatkom sa uvádza na pravú mieru tvrdenie, že základnú školu i gymnázium absolvoval v rodisku.

V roku 1920 pribudlo na kríži hrobu rodiny Mišíkovcov ďalšie meno. Mária, Mikulášova matka, podľahla 18. februára tzv. španielskej chrípke. Starostlivosť o šesť sirôt prevzala stará matka Anna Schnircová. Informácia o tragédii v rodine Mišíkovcov sa cestou Katolíckych novín dostala až do USA, odkiaľ sa v roku 1922 ozvala vzdialená príbuzná rodina. M. Mišík to opísal týmito slovami: „Otázka chleba rozhodla, že brat Ján a sestry Mária a Anna v roku 1922 emigrovali do Chicaga“.

Pod vplyvom prostredia sirotinca sv. Vincentiek sa Mikuláš rozhodol vstúpiť do kňazského seminára v B. Bystrici. V spomienkach o tom napísal: „Domáca nábožná výchova, prostredie sirotinca, láskavosť milosrdných sestier a celkové milieu (podmienky – pozn. autora) v nemalej miere rozhodli o mojom povolaní. Rozhodol som sa pre kňazskú dráhu.“

Počas štúdií teológie začína Mišíkova publikačná činnosť, tlačou mu vychádza jeho prvé väčšie dielo *Husiti na Slovensku*. Neobvyklý pohľad na pôsobenie husitov, ktorý bol v rozpore s vtedajšími názormi spôsobil, že mladý, dvadsaťjedenročný autor čelil mohutnej vlne kritiky, ale i záujmu odbornej verejnosti. Zo svojho stanoviska však neustúpil a v rokoch 1928-1929 uverejňoval v novinách Slováč odpovede na polemiky, ako obhajobu svojho diela.

Dňa 17. apríla 1930 bol Mikuláš Mišík vo Sv. Kríži nad Hronom (dnes Žiar nad Hronom) vysvätený za kňaza. Oficiálny zdroj Acta ordinariatus však uviedol dátum vysviacky 27. apríla. Novokňaz si odslúžil primičnú omšu v Prievidzi, kde mu bol kazateľom brat starej matky, predstavený

kláštora františkánov v Nových Zámkoch. Na prvé kaplánske miesto nastúpil 1. mája 1930 do Hronca. Počas celej jeho aktívnej kňazskej činnosti ho ako kuchárka sprevádzala sestra Margita (1910-1981).

Počas pastorácie vo svojich pôsobiskách bol spoločensky mimoriadne aktívny. Zakladal spolky (Živena v Novej Bani) a aktívne v nich pôsobil (Matica slovenská v Hronci, Spolok slovenských katechétov).

Nad'alej sa venoval publikačnej činnosti. V rokoch 1931-1944 prispieval do časopisu Kultúra článkami z oblasti náboženstva i pedagogiky, keď v roku 1933 zložil skúšku kvalifikácie profesora náboženstva pre stredné školy. V súbehu Matice slovenskej uspel štúdiou *Dejiny Prievidze do roku 1848*, za ktorú získal ocenenie. Z väčších diel zaujala stať *Banskobystrickí bohoslovci v slovenskom národnom živote* (1935).

V roku 1938 odpovedal na inzerát Spolku sv. Vojtecha (SSV) v Trnave a od 15. júna nastúpil na miesto kultúrneho referenta spolku. Tým sa vyvracia tvrdenie jednej z uvedených bibliografií, že M. Mišík bol v rokoch 1938-39 kaplánom v Handlovej. Fary v Šimonovanoch sa z dôvodu úväzku v SSV vzdal 31. augusta 1939. Vzájomnou dohodou medzi banskobystrickým a trnavským biskupom prešiel do trnavskej diecézy. Od 1. septembra nastúpil zároveň na miesto kaplána v obci Častá. Táto skutočnosť za doposiaľ neuvádzala. Ako vedúci vydavateľstva Spolku sv. Vojtecha dočasne redigoval časopisy Kultúra a Katolícke kázne. Na jeseň 1939 sa zúčastnil prípravných prác na založení vydavateľstva učebníc – Tovarišstvo. Prakticky možno povedať, že všetky školské učebnice novovytvorenej Slovenskej republiky prešli jeho rukami.

Ako činovník spolku, ktorého aktivity boli zamerané na národnú oblasť, vykonal Mišík niekoľko významných skutkov. Po vyhlásení mobilizácie na jeseň 1938 zariadil prenesenie pomníka národovca A. Bernoláka z Nových Zámkov do Žiliny. Zúčastnil sa tiež Konferencie o nových hraniciach Slovenska v Komárne. V bratislavskej Redute vystúpil 1. septembra 1938 s prejavom na tryzne za A. Hlinkom.

V Spolku sv. Vojtecha pracoval M. Mišík do roku 1946. V tomto roku sa vrátil do pastorácie ako farár do Handlovej. Aj napriek nepriazni zo strany predstaviteľov miestnych úradov redigoval a vlastným nákladom vydával náboženský týždenník *List farníkom* (1947-1948). Zároveň bol predsedom miestnej cirkevnej autonómnej obce a v rokoch 1951-1954 okresným (bojnickým) dekanom za Lukáša Petráša, ktorému to nedovolila vládna moc. Najväčšou zásluhou M. Mišíka v Handlovej bola komplexná renovácia zbombardovaného kostola ukončená v roku 1958. Popularita, ktorú si získal medzi radovým obyvateľstvom, bola trňom v oku miestnych predstaviteľov. Z dôvodu, „že veľa Handlovčanov navštevuje kostol, a tým sa neplní plán ťažby uhlia“, musel svoje pôsobisko opustiť.

Od roku 1954 sa stal správcom fary v Kláštore pod Znievom. Aj tu sa popri spoločenskej činnosti venoval i histórii. Významnou mierou prispel k zostaveniu publikácie *Zniev a okolie*, k organizovaniu osláv 850. výročia existencie bývalého mestečka a storočnice znievskeho gymnázia. V roku 1965 prevzal farský úrad vo Zvolene. Tu pôsobil až do odchodu na dôchodok v roku 1978. Z tohto obdobia pochádzajú Mišíkove najvýznamnejšie diela viažuce sa k hornej Nitre. V Historickom zborníku kraja publikoval štúdie o osídlení hornej Nitry a mestských výsadbách Prievidze.

Uvoľnenie spoločenskej atmosféry na konci 60. rokov umožnilo vydanie najznámejšieho Mišíkovho diela – monografie *Prievidza* (1971). Síce s mnohými prekážkami, ale napokon uzrela svetlo sveta a našla si svojich prvých čitateľov. A na dlhý čas aj posledných. Z úradnej moci bola kniha krátko po vydaní zakázaná, stiahnutá z obehu a bol daný príkaz na jej zošrotovanie. Len vďaka obozretnosti Michala Krajčíka, vtedajšieho predsedu MsNV, sa dožila dnešných dní. Aj napriek desaťročiam od svojho vydania je dodnes najkomplexnejším a referenčným zdrojom k histórii mesta Prievidza.

Výbor Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied rozhodol v roku 1967 o prijatí Mikuláša Mišíka za svojho riadneho člena. Týmto krokom ocenil rozsah a význam jeho diela. V roku 1975 mu bol udelený titul čestného kanonika banskobystrickej kapituly a bol menovaný členom diecéznej skúšobnej komisie cirkevných dejín. Zomrel v Prievidzi 29. decembra 1981.

Aj napriek tomu, že Mikuláš Mišík v Prievidzi žil len dvanásť rokov, dielo, ktoré tomuto mestu venoval, nemá obdobu. Monografia Prievidza, na ktorej pracoval od roku 1928 je ukážkou nesmiernej usilovnosti, precíznosti a doslova mravčej práce. S titulom svojho postavenia mal v období socializmu zakázaný prístup do štátnych archívov, no našiel si cestu ako získať cenné informácie. Jedinečnosť jeho diela je tiež v tom, že mnohé dokumenty, na ktoré sa odvoláva, dnes už nejestvujú, pretože prievidzský mestský archív (ktorý spravoval v roku 1929) bol už v čase jeho bádania v katastrofálnom stave a mnohé z neho sa stratilo alebo nenávratne zničilo. Vďaka Mišíkovi má Prievidza opäť svoju slávnu históriu.

Erik Kližan, Ján Sabo

Pramene a literatúra

- Archív Klubu Bôbarov v Prievidzi
- MV SR-ŠA v B. Bystrici
- Archív Rímskokatolíckeho seminára v Badíne
 - Výpoveď MUDr. Emanuela Chyla

Mesto s vôňou benzínu

História automobilizmu z dnešného pohľadu nie je dlhá. Vynález štvortaktného spaľovacieho cyklu N. A. Ottom (1877), motocykel G. Daimlera a W. Maybacha (1885) a napokon prvý, benzínovým motorom poháňaný automobil C. Benza (1886), boli základnými kameňmi, dláždiacimi cestu k dnes už nevyhnutnosti – motorizácii dopravy. Prvým automobilom z územia bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie bol kopřivnický „Präsident“ z roku 1897. Vozidlá tejto automobilky boli v neskoršom období skúšané v náročnom teréne Vysokých Tatier. Po nich v roku 1923 prevzala automobilka názov Tatra. Vozidlá tejto značky i ďalších „domácich“, ku ktorým patrili Praga (vznik 1907), Laurint & Klement (1907, predchodca automobilky Škoda), či Aero, našli široké uplatnenie najskôr u bohatších, neskôr i u tých menej majetných.

Rozvoj automobilizmu v Prievidzi sa datuje od rokov po prvej svetovej vojne. Prvé motorové vozidlá sa začínajú objavovať na našich cestách okolo rokov 1923-1925. Jedným z prvých bola Tatra 11, prvá prievidzská sanitka pre troch pacientov, zakúpená Okresným úradom. V roku 1925 prichádza do Prievidze prvé TAXI auto značky PRAGA. Majiteľom bol Jozef Enderla, daňový úradník na penzii.

Autobus firmy Carpathia premával od fabriky, cez námestie a železničnú stanicu do kúpeľov v Bojniciach od roku 1923. Dvadsať osôb naraz odviezol i autobus z Prievidze do Kláštora pod Znievom, premávajúci denne. Prvý motocykel v Prievidzi vlastnila žena, Jolana Enderlová, trachómová sestra, ktorá dochádzala liečiť chorých i do odľahlých kútov hornej Nitry.

V nasledujúcich rokoch s rozvojom techniky pribúdalo i vozidiel a doprava na prievidzských prašných, dláždených či asfaltových cestách hustla. Obecný výkaz z 30. augusta 1926 zaznamenáva tento stav: osobné autá 4, nákladné 2, motocykle 2. Obľuba motorovej dopravy v Prievidzi vzrastala ďalej. Bratia Grambličkovci 1. februára 1928 otvorili pravidelnú premávku medzi Valaskou Belou, Novákmi a Prievidzou. Stanovište autobusov bolo na námestí pri soche sv. Jana Nepomuckého. Správa kúpeľov pre dopravu cestujúcich z prievidzskej železničnej stanice v roku 1927 nahradila dva omnibusy – plachtou kryté vozy – novým autobusom pre 16-17 osôb. V roku 1932 dopravu do Bojníc prevzal Alexander Steiner. Rodina Steinerovcov sa vcelku motorom upísala. Leopold zabezpečoval nepravidelnú dopravu nákladným automobilom a Žigmund bol „autodrožkárom“. Autá

kupovali aj iní zámožní obchodníci. Prievidzskí hasiči vlastnili hasičské auto od roku 1930.

Do roku 1934 vzrástol počet motorových vozidiel v Prievidzi na 51. Najpočetnejším osobným vozidlom bola Tatra (18), nasledovala Praga (6), Aero (4) a Fiat (3). Po jednom boli zastúpené značky Walter, Opel, Ford a Štart. Nákladné automobily boli v Prievidzi štyri, dve Tatry a dve Škody. Bohatšie zastúpenie mali autobusy: dva Chevrolety a po jednom Praga, Fiat a Ford. Zo siedmich motocyklov boli tri značky Jawa, dva značky Ariel, jeden Indian a jeden NSU. Je však zaujímavé, že vo výpočte motorových vozidiel chýbajú traktory, keďže Prievidza v tomto období bola prevažne poľnohospodárskou obcou.

Samostatnou kapitolou sú mláťačky, ktoré vlastnilo pár zámožnejších gazdov a za úhradu ich požíčovali ostatným. Ich pohon zabezpečoval benzínový statický motor

Na zaznamenanie všetkých áut mal okres Prievidza pridelené evidenčné čísla od 21 do 22 tisíc. Tak napríklad spomínaná prievidzská sanitka mala pridelené číslo S 21000, hasičská Pragovka S 21026.

S rozvojom dopravy súvisel i rozvoj služieb. Od roku 1928 motoristom slúžili tri benzínové čerpacie stanice majiteľov Móric Löwy, Žigmund Steiner, Jozef Bienestock. Štvrtú si o rok neskôr otvoril Ferdinand Kalloš. Všetky boli na námestí. Predaj autosúčiastok, benzínu a pneumatík, neskôr i samotných automobilov sprostredkovali Viliam a Alexander Singerovci, autodiálne prevádzkovali Eugen Blódy a Rudolf Polerecký. Vulkanizačnú dielňu si otvoril Štefan Murko.

Pri predstave dopravy spreď sedemdesiatich rokov dnes úsmevne pôsobí výzva rozhorčeného istého prievidzského chodca adresovaná všetkým vodičom: „Páni šoféri! Viac ohľadu prosíme na nás peších chodcov. Uháňate i v meste takou rýchlosťou, že ohrozujete bezpečnosť obyvateľstva, ale hlavne, robíte obrovský prach, a to čím rýchlejšie idete, tým väčší. A čo myslíte, že len tí majú už žiť, čo chodia po autádoch? Prosíme slovútnu obecnú radu, nech nariadi svojim policajtom, aby oznamovali šoférov, ktorí jazdia cez mesto a sú bezohľadní voči chodcom.“ Nanajvýš aktuálne aj dnes.

Erik Kližan

Pramene a literatúra:

- Petríneć, J. a kol.: 100 rokov železníc na hornej Nitre. Klub priateľov železníc na hornej Nitre pri ZTŠĆ Bojnice, 1996.
- Štrauch, Š. a kol.: Svet automobilových modelov. Bratislava: Alfa, 1991. ISBN 80-05-00607-1
- Pamätná kniha obce Prievidza od roku 1933 do roku 1942.
- Náš kraj, 1929, roč. 11, ě. 11, s.3.

V historickom srdci Prievidze

Zablúdiť do historických zákutí starej Prievidze dnes už nemožno. Naše mesto svoje historické centrum totižto nemá. To, čo z pôvodnej zástavby zostalo, lemuje severnú časť námestia. Rad meštianskych domov je v základe renesančno-barokový. Viaceré požiare či plienenie a rabovanie menili ich tvár a boli príčinou ich prestavby. No i napriek tomu štyri zo šiestich stavieb (pôvodné čísla 21, 22, 23 a 25) sú dnes zapísané v zozname národných kultúrnych pamiatok.

Prvý dom severnej časti námestia (v smere od kostola) mal číslo 21. Pôvodne patril rodine Enderlovcov. Neskôr ho odkúpili Steinerovci. Július Steiner si tu otvoril obchod s miešaným tovarom. Rodina bola dosť početná a preto na poschodí boli obytné miestnosti. Aj v neskoršom období tu boli rôzne obchody.

Druhý dom v poradí (č. 22) patril tiež bohatej rodine Enderlovcov. V roku 1930 ho odkúpil Urban Kardoš a otvoril si v ňom obchod s miešaným tovarom (pozri *Prievidzský občasník*, č. 2/2004). V tomto období dom prešiel prestavbou, keď bola zamurovaná oblúková brána do dvora a priestory premenené na obchodné miestnosti. V susedstve obchodu bol hostinec – Budejovická búda. Na poschodí mali svoje miestnosti spolky Občianska beseda a telocvičná jednota Sokol. Z neskorších období si môžeme pamätať tu sídliacu mototechnu.

Susedný dom číslo 23 patril rodine Filatzovcov. Ľudovít Filatz bol hospodárom grófa Jána Pálfiho na bojnickom veľkostatku. Jeho manželka Antónia darovala dom kongregácii Dcéry Božskej lásky, ktoré ju za to doopatrovali. V prízemných priestoroch mala tlačiareň Patria Bernarda Kohna predajňu s papierom a školskými potrebami. V roku 1951 tu otvorili družinu mládeže. V neskorších obdobiach tu sídlila telovýchova, vo dvore bola tržnica.

Ďalším je tzv. dom Kováčovej (č. 24). Od predošlého je vystúpený do námestia. Podobné „schody“ boli v minulosti na troch zo štyroch strán námestia. Dom pôvodne patril rodine Kováčových. V roku 1918, keď sa z frontu vracali vojaci, vypukla v Prievidzi rabovačka, ktorá sa obrátila proti židovským obchodníkom. Jozef Kováč s bratom sa rabujúcim ozbrojencom postavili na odpor a boli zavraždení. Berta Kováčová prevádzkovala obchod so strižným tovarom, ktorý neskôr prevzal Štefan Mlčoch. Neskôr sa tu striedali rôzne obchodné prevádzky.

Susedný dom (č. 25) patril a aj v súčasnosti patrí Kongregácii Dcér Božskej lásky. Sestry rádu prišli do Prievidze v roku 1908 a zriadili si kláštor Najsvätejšieho Srdca Panny Márie. Prevzali správu dievčenskej školy a detskej opatrovane. Po prechode frontu tu mal svoje sídlo výtvarný odbor Ľudovej školy umenia. V neskoršom období v priestoroch sídlilo učňovské stredisko, internát Strednej školy spoločného stravovania a rôzne obchody.

V poslednom dome na severnej strane námestia s číslom 26 sídlila Prvá prievidzská banka. Jej riaditeľom bol Eugen Kiss, ktorý na poschodí aj býval. Dom pôvodne patril zámožnej rodine Kohútovcov. Neskôr tu boli potraviny Vymazala a rôzne iné prevádzky štátneho obchodu. V súčasnosti tu tiež sídli banka.

Erik Kližan

Pramene a literatúra

- Výpoveď Juraja Leporisa

- Výpovede účastníkov stretnutí Klubu Bôbarov

Pri príležitosti výročia majstra Juraja Leporisa

Báseň o dreve

Prievidžan telom i dušou. Prežil v tomto meste celý život. Je spojený s jeho osudmi a je jeho živou kronikou. Juraj Leporis, stolár a tokár, ocenený titulom Majster ľudovej umeleckej výroby. V týchto dňoch sa dožíva životného jubilea 80 rokov.

Juraj Leporis sa narodil 31. marca 1925 v rodine remeselníka – stolára. Jeho rodiskom bola prievidzská Sigot'. Otcove remeslo i vôňa dreva, s ktorou vyrastal, vytvorili u neho predpoklady na zvládnutie svojho budúceho povolania i poslania. Už ako dieťa vytváral drevené hračky a miniatúrne nábytky. Keď mal 10 rokov, rodina ostala bez otca – živiteľa. Rozhodnutie pokračovať v otcovom remesle ho viedlo v roku 1940 do učenia k prievidzskému stolárskemu majstrovi Alojzovi Zážovi. Súčasne prevzal na seba záväzky otcovej dielne. Po dvoch rokoch v učení úspešne zvládol tovarišské skúšky a zostal u svojho majstra do roku 1943. Po dvojročnej práci v Baťových stolárskych dielňach sa v roku 1945 osamostatnil a sám sa stal majstrom svojho remesla. Aj po nútenej likvidácii svojej živnosti v roku 1950 ostal verný práci s drevom. Zamestnaný bol ako stavebný stolár a venoval sa tiež úžitkovej tvorbe. V roku 1960 nadviazal spoluprácu s Ústredím ľudovej umeleckej výroby v Bratislave, ktorá trvala viac než

štyri desaťročia. Počas týchto rokov výroby majstra Leporisa reprezentovali slovenskú úžitkovú tvorbu v dreve na mnohých slovenských i zahraničných výstavách.

V sortimente jeho výrobkov majú zastúpenie najmä sústružené nádoby rôznych tvarov, veľkostí i povrchovej úpravy závislej od účelu, ktorému slúži. Od drobných mištičiek „do dlane“, cez variácie veľkostí často usporiadaných do súprav, až po výnimočné veľkorozmerné misy radiace sa svojou remeselnou náročnosťou skôr k sochárskym dielam. Oblúbené boli najmä stolovacie súpravy tanierov, stravovacích doštičiek, poddtanierov, ale tiež pestrá paleta doplnkov k stolovaniu – soľničky, dózy, svietniky, stojany na nože. S obľubou tvoril tradičné i moderné kolisky, ojedinelé nábytkové solitéry či obrazové rámy, a tiež sústružené záhradné sochy ľudských postáv a zvieratiek.

Vo svojich spomienkach sa rád vracia do ulíc a zákutí starej Prievidze. Takto si spomína na uzatváranie učňovských zmlúv. „Pri dnešnej železničnej stanici bol postavený dom Okresného živnostenského spoločenstva (dnes potraviny Jednota – pozn. autora). To bol náš dom remesiel. Pamätám sa, nápis bol z modrých smaltovaných písmen. Tam sa uzatvárali učňovské zmluvy, robili sa tovarišské skúšky a zasadal okresný výbor živnostníkov. Riadili ho ľudia, ktorí mali vedomosti a skúsenosti – jednotliví majstri. Aj ja mám ešte od nich doklady – učňovskú zmluvu. Tam prišli rodičia a majster, keď už boli dohodnutí a uzatvorili zmluvu. Popríklad tam bol aj chlapec, ktorí mal ísť do učenia, ale to bývalo málokedy. Dohodli sa, na aký dlhý čas pôjde chlapec do učenia. Za učenie sa neplatilo. Ani obdobie, na ktoré sa dohoda uzatvárala, nebolo vždy rovnaké. Boli vtedy také časy, že v rodine boli tri aj štyri deti. Vychodil šesť tried ľudovej a čo s ním? Kam pôjde? No pôjde za učňa.

Ošatenie, ubytovanie, stravu i nemocenské poistenie, to všetko znášal majster. Na učňovskej zmluve bola taká klauzula, že majster sa bude starať o chlapca otcovskou starostlivosťou a učeň preukáže majstrovi synovskú poslušnosť.“ Za učenie sa majstrovi neplatilo. Odmenu mu bola práca, ktorú učeň pre neho vykonal. A nebolo to len remeslo. Dobrý učeň bol vraj skutočne ustanovený do života. U majstra išiel aj na roľu, aj okolo domu porobiť. Napríklad povedal: „Fajront chlapci, drevo píliť.“ Aby bolo aj na zimu nachystané, aj čo ješť.

„Alebo tovarišské skúšky. To bolo pred komisiou zloženou z majstrov rôznych remesiel, bol tam aj skúsený tovariš. Prečo? Keď chlapec prišiel pred komisiu, aby mu nekládli otázky, také, aké on vtedy ešte nemohol zvládnuť a musel by povedať, že nevie. Skúsil som to aj sám. Ja som bol učňom iba dva roky. Majster Záh mi povedal, že by chcel urobiť valčeky na nakrútenie papiera pre holičov. A ja som musel do detailu opísať prípravu

materiálu, postup výroby a všetko ostatné. To pre mňa nebolo nič. Potom mi dal jeden majster otázku, vraj „aký je rozdiel medzi dubom prievidským a dubom necpalským“. A ja som mu pohotovo odpovedal: „Ten rastie v Necpalochoch a ten v Prievidzi“. Všetci sa rozosmiali, ale tovariš (mne bol na skúškach Šaňo Nikmon) povedal: „Pán majster, to ste mu zle položili otázku. Vy ste sa mali opýtať, aký je rozdiel medzi dubom horským a dubom kopanickým“. A to je veru veľký rozdiel.“

Remeselná tvorba Juraja Leporisa sa popri vysokej kvalite technického i výtvarného spracovania vyznačuje úctou k prírodnej kráse dreva. Odzrkadľuje jednu z jeho najdôležitejších zásad – rešpektovanie štruktúry a vlastností materiálu, ktoré mu diktujú tvar výrobku. I napriek svojim rokom stále rád zájde do svojej dielne, ktorá dýcha drevom. Ktorá dýcha životom.

Podľa spomienok Juraja Leporisa spracoval Erik Kližan

Pramene a literatúra:

- Osobná výpoveď Juraja Leporisa
- Za poskytnutie bibliografických údajov ďakujeme Mgr. Amálii Lomnickej, riaditeľke Hornonitrianskeho osvetového strediska v Prievidzi

Z pamätí žijúcich

Dva domy Gabriela Schühtancza

Vlastníkom domu číslo 6 na južnej strane prievidského námestia bol Gabriel Schühtancz, môj otec. Dom sa nachádzal medzi Hankovou reštauráciou a domom s tabuľou Moric Rosenthal a syn - obchod so železom a stavebným materiálom. V období pred prvou svetovou vojnou otec prevádzkoval krčmu na ľavej strane budovy, v strede bola brána a na pravej strane jedáleň, kde sa jedlo podávalo na striebre. Z tohto obdobia sa zachovala úsmevná príhoda, keď istý konzument, ktorý jedol makaróny, bol zvedavý, ako mohli urobiť do rezancov diery. Po vojne dal otec tieto podniky do prenájmu a zamestnal sa v Carpathii.

Na poschodí bolo Kasíno a tanečná sála, za ňou hotel nazývaný Koruna. Mama žartovne hovorievala, že hotel bol jej, lebo bol postavený za vrecko dukátov, ktoré otec vyženil. Hotel mal desať izieb, ktoré boli na poschodí, na ľavej strane dvora. V prízemnej časti boli byty. Brat Dionýz tu prevádzkoval sódovkáreň.

V roku 1928 bolo Kasíno prerobené na byt, kam sme sa celá rodina presťahovali zo záhradného domu na Pieskoch. Priestory bývalej krčmy po jej zrušení prevzal Samuel Gallo a otvoril si tu Lekáreň u Matky Božej. Priestory jedálne si prenajali židia Braunovi. Po smrti svojej dcéry otvorili kôšer jedáleň. Vpravo, smerom do dvora, mali byt.

Neskôr bola lekáreň presťahovaná a v miestnosti si brat Dionýz otvoril Lahôdkareň. V priestoroch bývalej kôšer jedálne si otvoril Polák obchod Sklo – porcelán.

Hotel existoval do roku 1946. Ubytovalo sa v ňom vojenské veliteľstvo a našu rodinu presťahovali do domu v záhrade. Dvor končil trojizbovým rodinným domom, čelom otočeným do Ružovej ulice, v ktorom sa vystriedali viacerí nájomníci. V roku 1961 bol pri výstavbe družstevných bytov zbúraný. V tomto období bol zbúraný aj hotel, bez náhrady. Napokon náš dom číslo 6 na námestí bol asanovaný v roku 1973, na jeho mieste stojí dnes budova sporiteľne.

Záhrada môjho otca Gabriela Schühtancza sa nachádzala medzi Mladým potokom a Handlovkou, ktorá sa v minulosti nazývala aj Starým potokom. Prístup do domu bol z Dlhej ulice cez tzv. Medzierku. Bola to prvá odbočka južne (vpravo) od bývalej pošty. Na 14-árovej ploche bol postavený rodinný dom, tenisový kurt, kolkáreň a vysadených štrnásť líp. Jedna z nich sa na pôvodnom mieste zachovala dodnes. Menšiu polovicu záhrady, riedko vysadenú ovocnými stromami aj s výbehom pre hydinu, sme využívali na pestovanie zeleniny.

V tomto dome som sa narodila. V záhrade sme sa ako deti hrávali. V zime tenisový kurt slúžil ako klzisko, v lete sme sa na ňom prehánali na kolieskových korčuliach, lebo na hranie tenisu sme boli ešte malí. Tenisové kurty neslúžili k súťažným zápasom, iba na rekreačné účely záujemcov. Donedávna mi vravievali najstarší Prievidžania, že som im nedovolila zbierať lopty a zarobiť si za to jednu korunu.

Na jeseň sme pohrabali z líp lístie na veľkú kopu do kolkárne a robili v ňom tunely. Môj otec, Alojz Engliš a Leopold Maťašovský boli známi poľovníci a tak sme sa hrávali aj na lovcov. Cez leto prievidzskí hasiči u nás organizovali veľké majálesy s gulášom, tombolou a tiež s tancovačkou. Každú sobotu hrávala pre kartárov cimbalovka. Vtedy sme sa so súrodencami predbiehali, kto prv pozbiera drobné mince popadané pod stolom. Reštaurácia v záhrade bola zrušená v roku 1940. Náš dom asanovali v roku 1966. Na tomto mieste v súčasnosti stoja bytovky Priemstavu, do ktorých sa sťahovali prví obyvatelia v roku 1950.

Margita Mečiarová, rod. Schühtanczová (1918)

Hajfa

Na jeseň v roku 1970 sme sa s deťmi vybrali na prechádzku na koniec Dlhej ulice. Bolo krásne počasie, a preto sme pokračovali ďalej, až do Hajfy. Bývala tam moja priateľka Anka Domancová s rodičmi. Bola to tichá mestská štvrť, v blízkosti rieka Handlovka. Za železničnou traťou pri Jurikovcoch tiekla Lúkovica, ktorá svojím ohybom vytvárala peknú lúku rozprestierajúcu sa pod veľkou hruškou. Toto prostredie sa nám veľmi zapáčilo. Pri návrate domov, do malého dvojizbového bytu, kde kuchyňa bola taká malá, že sme s tromi deťmi ani všetci naraz nemohli obedovať, sme sa rozhodli poprosiť pána Domanca, aby nám oznámil, ak by niekto z Hajfy chcel predať dom.

V decembri toho istého roku zaklopal u nás s dobrou správou. Dom nám predal on sám. „Kupujte, kým si to nerozmyslím!“ Na kúpu domu sme si vzali pôžičku. Sťahovali sme sa v marci 1971, dcéra Ľubka mala jeden rok. V záhrade i pred domom bolo veľa kvetov. Pani Domancová ich mala veľmi rada. Uprostred záhrady rástla vysoká čerešňa. Pod ňou sladko spávala naša Ľubka. V pamäti mi utkvela jedna oslava mojich narodenín v Hajfe. Všetky vázy, ktoré sme doma mali, som naplnila kvetmi zo záhrady a lúk okolo nás.

Spočiatku sme bývali v dome, aký bol, s dvoma trojdielnymi oknami do ulice. Vchod, kuchyňa, kúpeľňa a WC boli pristavené. Padlo rozhodnutie: „Musíme ho prestavať!“ Trvalo to päť rokov stavania a dvadsaťpäť rokov splácania. Naše predstavy o novom domove sa veľakrát menili. Pokreslili sme veľa návrhov na riešenie domu i záhrady, výsadbu stromov, kvetov, skalku i terasu. Boli sme však šťastní, aj deti mali tiché prostredie na hry a zábavu. Chlapci mali dosť priestoru na realizáciu svojich vynálezov. Vtedy ešte neboli za traťou garáže, ani priemyselný areál. A tak sa našou tichou ulicou ozývala ich motokára a detský smiech. V Bôrine, ktorej chodníky boli porastené zeleným machom ako mäkkým kobercom, sa hrávali na indiánov. My sme zbierali huby a jahody. Dnes je všetko rozorané, roľa sa ťahá až pod les. Na Stolici (kopec za traťou, kde dnes stojí sklárske výrobné družstvo Úsvit) sme sa lyžovali a sánkovali.

Jedným z našich susedov bol aj Lukáš Gatiaľ, ktorý voľakedy býval v „Nebi“ na konci Dlhej ulice. Bol to starší pán, mal blízko osemdesiatky. Na pozemku sa od včasnej jari oháňal motykou už od piatej hodiny ráno. Celý život robil na poli. Vedel dopestovať krásny jarný šalát i jahody, ktoré

predával na tržnici. Raz sme sa ho spýtali, prečo sa táto štvrť volá Hajfa. Pri poháriku červeného vína, u nás na terase, začal rozprávať.

Pozemok, na ktorom domy stoja, patrili cirkvi, čoho dokladom je aj Božia muka pod lipou, pôvodne so sochou Jána Nepomuckého. Tento pozemok mával v árende (nájme), keď ešte gazdoval. Po druhej svetovej vojne, keď Židia odchádzali do Palestíny, založili spolok na podporu vysídencov. Ten začal pre nich vyrábať drevené domy. Prvé dva takého domy boli postavené smerom k súenke. Tam sídlila firma, ktorá tieto domy zhotovovala a zasielala do palestínskeho prístavu v meste Haifa. Domy sa rozložené expedovali vo veľkých debnách, na ktorých bol nápis HAIFA. Na Jarmočnisku v jednom veľkom dome žilo niekoľko chudobných nemanajetných rodín. Každá bývala v jednej izbe. Mesto sa preto rozhodlo, že im umožní lepšie bývanie. Keďže peňazí nemali, cirkev ponúkla pozemok zadarmo. Zdarma im bol spočiatku sľúbený aj stavebný materiál, no zišlo z toho. Všetkým boli ponúknuté drevené domky, na pôžičku, v hodnote 12.600 korún, aké boli vyvážané do Haify. A podľa nich dostala táto štvrť aj pomenovanie Hajfa.

Záujemcom začali vydeľovať parcely. Pán Líška z Jarmočniska dostal pozemok hneď za kaplnkou – Božími mukami. Ďalšími boli páni Tönhajzer, Meluš a Drozd, pani Kmeťová (rodená Danišová) z Jarmočniska, pani Bagiňová (rod. Kramárová), pani Tomášová (rod. Nedeljaková) zo Skotne, pani Kucková (rod. Mäsiarová) z Pieskov, pán Zbiňovec spod Banskej a ďalší. Začali stavať. Pán Kmeť si kopal základy sám, štrk bral z Handlovky. Učiteľ Juraj Pasovský spomínal, že on aj so študentmi tiež pomáhali pri budovaní základov pod domy. Bolo to v rokoch 1948-1950. Tento rok je pravdepodobne 55. výročím osídlenia Hajfy.

Spolu bolo v Hajfe postavených 19 domov. Ich prvými majiteľmi boli (popis od prvého domu s kaplnkou v záhrade, smerom proti prúdu Handlovky): Líška, Tönhajzer, Meluš, Drozd, Kmeť, Bagiň, Ďurica, Pekár, Piš, Cagáň, Tomáš, Zbiňovec, Čecho, Kucko, Lacko, Kvobel, Danko, Marko a Kucko.

Tvár Hajfy sa postupom času menila. Obyvatelia si presklenné verandy prestavali na murované kuchyne. Domy omietali a rozširovali rôznymi prístavbami. Pôvodne mal každý dom studňu a vlastnú kanalizáciu vyvedenú cez záhrady do Handlovky. Do pivníc viedol vodovod. V rokoch 1970-1975 bola Hajfa napojená na verejnú kanalizáciu.

Dnes tejto štvrti poniektorí vravia Dalas. Prišli noví majitelia, staré domy zbúrali a postavili nové. Moderné a priestranné. Z pôvodných domčekov sa zachovalo už len pár. No aj tie pravdepodobne čakajú na svoj ortieľ.

Margita Kováčová, rod. Javorská (1942)

Prievidzké sochy

Je dobré pripomínať si významné osobnosti a udalosti v našom živote. Jedným zo spôsobov, ako to urobiť, je postaviť pamätník či sochu. Sú dôstojným symbol a väčšinou aj estetickým doplnkom daného priestoru. Dejiny mesta Prievidza lemujú množstvo sôch. Tie, okolo ktorých denne prechádzame, berieme väčšinou už ako samozrejmosť. Poznáme však ich históriu?

Prvým silným obdobím budovania sochárskych diel v meste Prievidza je 18. stor. Vo všetkých prípadoch ide o drobnú sakrálnu architektúru. Najstaršou prievidzskou sochou je Immaculata pred kláštrom piaristov zhotovená v roku 1693 barokovým sochárom Dionýzom Stanettim z Kremnice. Majster Stanetti bol v meste činný v období budovania piaristického kostola. Jemu sa pripisuje autorstvo Trojičného stĺpa (národná kultúrna pamiatka – NKP) z roku 1739 na Námestí slobody. Monumentálne súsošie zmenilo svoj charakter na morové v roku 1797 osadením reliéfu sv. Rozálie. Jeho súčasný stav je po renovácii v roku 1992-1994. Ďalšími Stanettiho dielami sú: Mariánsky stĺp z 18. stor. pri kostole sv. Bartolomeja (NKP), socha sv. Jána Nepomuckého (NKP) z roku 1757, ktorá pôvodne stála na námestí, v priestore pred dnešným obchodným domom Prior. Ku klášturu piaristov bola prenesená v období úpravy námestia koncom 40-tych rokov. Dielo sa pripisuje Stanettimu, čo je už nepravdepodobné. NKP sv. Florián (1788), starými Prievidžanmi familiárne nazývaný „Floriánko“, tiež nestojí na svojom pôvodnom mieste. Na roh Pribinovho námestia bol preložený pri asanácii Dreveného rínku spreď tzv. richtárskeho domu. Sochu dal zhotoviť v roku 1788 Valent Polerecký, vtedajší prievidzský richtár. Novšia je oproti domu dôchodcov na Bojnickej ceste stojaca kamenná socha Piety. Letopočet na podstavci síce hovorí o roku 1910, no socha je zrejme staršieho dáta. Ďalšou je plastika padajúceho Krista od neznáameho autora, pochádzajúca z prvej polovice 20. stor. Od odbočky z Mariánskej ulice k cintorínu bola premiestnená k dnešnému hlavnému vchodu do cintorína. Súčasne s reinštaláciou bol znížený murovaný pylón. A napokon z roku 1929 pochádza menšia socha Panny Márie, umiestnená pri rímskokatolíckom farskom úrade.

Po prechode frontu v dôsledku spoločensko-politických zmien začína druhé silné obdobie budovania pamätníkov a sôch. Tieto sú však už svetského charakteru. Najvýznamnejšou z nich je pomník padlým v SNP na Námestí slobody od autorov arch. Štefana Lukačoviča a akad. sochára

Rudolfa Pribiša. Táto monumentálna národná kultúrna pamiatka bola vybudovaná v rokoch 1946-1951. Pamätník obetiam 1. a 2. svetovej vojny na Ulici A. Hlinku, pred niekdajším Okresným zdravotným ústavom, bol síce odhalený z iniciatívy MO Matice slovenskej v Prievidzi už v roku 1937 pod názvom „Nedáme sa!“; no už v nasledujúcom roku sa podnikali kroky na jeho prebudovanie na pomník gen. Milana Rastislava Štefánika (príbeh sme uverejnili v Prievidzskom občasníku č. 1/2004). Začiatkom 50. rokov dostal dnešný charakter. Z novšieho obdobia pochádza kamenný pamätník SNP na Banskej i bronzový Baník – agitátor (1986) od akad. sochára Jaroslava Kubičku, stojaci pred budovou prievidzských fákúlt vysokých škôl. No nezabúdame ani na prímestské časti. Pamätník padlým v 1. a 2. svetovej vojne vo Veľkej Lehôtky je z roku 1946. Vytvoril ho prievidzský kamenár.

Za samostatný architektonický celok môžeme považovať sídlisko Píly, budované od roku 1950. Ornamentálne a figurálne stvárnenie a oživenie fasád bytových domov robí z tejto časti mesta v skutku zaujímavý komplex. Nástenné sgrafítá sú od P. Bleya, J. Fedoru, M. Klimčáka a L. Štrompacha. Tieto dopĺňajú samostatne stojace sochy a súsošia na rôznych miestach. Busta Sama Chalupku pred Základnou školou I. na Ulici Sama Chalupku je dielom akad. sochára Vojtecha Remeňa. Susednú bustu Pavla Országha Hviezdoslava vytvoril Vladimír Kompánek. Plastika Maríny, umiestnená na priečelí fasády na rohu ulíc M. R. Štefánika a B. Björnsona, je od sochára Ľudovíta Korkoša. Pred budovou Obchodnej akadémie na Ulici F. Madvu sú hneď dve sochy: Čítajúce dievča (1956) je od Vladimíra Kompánka, Športovec (1967) je dielom Antona Čuteka. Obe sú bronzovými odliatkami. Bronzového Detvana vytvoril akad. aj sochár Alexander Trizuljak v rokoch 1955-1956. Je umiestnený na Svätoplukovej ulici. Jeho dvojča, socha Maríny, stojí pred Základnou umeleckou školou L. Stančeka. Na Námestí J. C. Hronského stojí bronzové súsošie Návrat z boja. Pamätník mieru, vztýčený v roku 1971 na Mierovom námestí, je dielom sochára Fraňa Gibalu. O dva roky mladšia je Plastika mieru pred ZŠ III. na Ulici Sama Chalupku. Deväť metrové dielo zo špeciálneho plechu vytvoril akad. maliar Alojz Petráš.

Zatiaľ posledným sochárskym dielom v Prievidzi je súsošie sv. Cyrila a Metoda od akad. sochára Stanislava Mikuša z roku 1998 stojace v parku pred bývalým Okresným úradom. Dočkáme sa ďalších?

Erik Kližan

Pramene a literatúra:

- Péli, I.: Prievidza. Martin: Osveta, 1983.
- Kol. autorov: Prievidza. In: Vlastivedný časopis, 1964, č.3.

Rotunda Rušňového depa v Prievidzi

Rotunda Rušňového depa v Prievidzi bola Klubom Bôbarov navrhnutá na zápis do zoznamu národných kultúrnych pamiatok. Dôvod návrhu spočíva v tom, že je jednou z najzachovalejších technických stavieb tohto druhu na Slovensku.

Z historických materiálov nachádzajúcich sa v Klube priateľov železníc v Prievidzi sa o tejto stavbe dozvedáme nasledovné skutočnosti. Počas výstavby železničnej trate z Veľkých Bielic do Prievidze ukončenej v roku 1896 bola v Prievidzi postavená malá výhrevňa pre dve lokomotívy s dvoma koľajami. Po predĺžení železničnej trate do vtedajšieho Nemeckého Pravna v roku 1909 bola podobná výhrevňa vybudovaná aj v tejto železničnej stanici. Tento stav trval do roku 1912, keď na základe požiadavky Maďarských kráľovských železníc (MÁV) bola postavená „uhľná železnica z Prievidze do Handlovej“. Prevádzka na tejto trati bola otvorená vo februári 1913. Takto sa železničná stanica Prievidza stala križovatkou tratí. Rozšírenie prevádzky si vyžadovalo zriadiť novú, väčšiu rotundu pre parné rušne a motorové vozne. Nová rotunda bola budovaná podľa typizovaných projektov. Podľa nich mala dĺžku 25 m a slúžila ako výhrevňa pre väčší typ rušňov len so základným vybavením a s točnou s priemerom 15 m na ručné otáčanie rušňov. Nárast výkonov v železničnej doprave súvisiaci hlavne so zvýšenou ťažbou uhlia si vyžiadal rozšírenie strojového parku. Preto v roku 1938 dochádza k rozšíreniu rotundy o ďalšie státi rušňov na celkový počet osem státí. Výhrevňa mala základné strojné vybavenie a neslúžila len na opravu a údržbu rušňov, ale používala sa aj ako rušňové depo.

Na konci druhej svetovej vojny počas bombardovania Prievidze bola zasiahnutá aj železničná stanica. Okrem výpravnej budovy, koľaj a výhybiek vodárne bola poškodená aj rotunda rušňového depa. Pracovným úsilím železničiarov pri obnove vojnou poškodených železníc bola rotunda opravená ešte v roku 1945. Pred železnicami na hornej Nitre v povojnovom období stála náročná úloha v preprave osôb a v nákladnej doprave pre potreby ťažby surovín a rozvíjajúceho sa priemyslu. Nákladnú dopravu zabezpečovali parné rušne, osobnú prepravu motorové vozne.

Na konci 60-tych rokov minulého storočia začali ČSD hromadne vyradovať parné rušne a nahrádzať ich dieselelektrickými. Parná trakcia mala svoje najlepšie časy za sebou a musela ustúpiť modernejšej motorovej. Od roku 1962 boli do Prievidze postupne dodávané motorové rušne rady 435, neskôr 478 a 679. Dodnes však mnohí, a to nielen železničiar, pamätajú

časy, keď na čele vlaku dominoval parný rušeň. S pocitom smútku sme sledovali, ako jedného dňa parný rušeň priviezol do Prievidze svoj posledný vlak, odkolísal sa do depa a odľukujúc si, že „dnes to bolo naposledy“ oznámil, že už viac sa nevráti. Vďaka oduševneným priaznivcom môžeme tento zaujímavý technický výtvor s charakteristickým zvukom pary, ohňa, dymu a iskier občas pozorovať pri významných železničiarskych výročiach a udalostiach. Takáto skupinka ľudí pracuje aj v Klube priateľov železníc v Prievidzi na obnove parného rušňa rady 464, stojaceho v historických priestoroch prievidzskej rotundy. Pracujú v presvedčení, že po desiatkach a stovkách hodín ťažkej a náročnej práce bude ich odmenou pohľad na obnovený vzácny kus histórie.

Celá stavba rotundy prievidzského rušňového depa je zachytená v podobe modelu v priestoroch Klubu priateľov železníc v rušňovom depe v Prievidzi. A v rámci prehliadkového okruhu *Zlatá prievidzská cesta* bude prístupná aj vám.

Emil Vaňo, Jozef Petrínek

Ulica môjho detstva

Spomienkami sa vraciam do svojho detstva, na začiatok štyridsiatych rokov minulého storočia. Podľa rozprávania mojich rodičov to bolo pred Vianocami v roku 1942, keď sme sa presťahovali do lokality „Rodinné domky“, terajšia Duklianska ulica.

Tisíc bytov pre chudobných

Rodinné domky v tých časoch tvorili akúsi pomyselnú hraničnú čiaru mesta zo západnej strany. Výstavbu domkov vrátane projektovej dokumentácie z roku 1936 realizovalo Všeobecné stavebné družstvo Bratislava. Stavebné práce viedol stavitel' Imrich Spevár. Akcia výstavby niesla názov: „**Obec Prievidza – Tisíc bytov pre chudobných**“. Mala pravdepodobne celoslovenský charakter, pretože v Prievidzi bolo postavených iba štrnásť dvojdomkov. V čase výstavby malo mesto okolo 5000 obyvateľov.

Dostať sa na zoznam žiadateľov nebola jednoduchá vec. Aj vtedy už úradovala byrokracia. Záujemcovia museli k žiadosti priložiť ďalších deväť dokladov, zložiť určitú finančnú čiastku a až potom sa začalo s výstavbou. Pretože to boli byty pre chudobných (kto vtedy bol v Prievidzi bohatý?), dohodli sa splátky od 120 korún vyššie, ktoré budúci majitelia poukazovali do Rolníckej vzájomnej pokladnice v Prievidzi. Takže trvalo takmer desať rokov, kým si najchudobnejší domy vyplatili.

Sťahovanie do rodinných domkov sme vtedy s bratom vnímali, akoby sme išli na „kraj sveta“. Veď sme sa sťahovali z lokality Záhrady nad Dlhou ulicou, a to bolo naozaj z jedného konca mesta na druhý. Na zmenu sme si zvykli dosť rýchlo, lebo sme prišli do „parádneho“ domu. Bol to murovaný dvojdom a jeho polovica obsahovala jednu izbu, kuchyňu, chodbu, WC a komoru. Všetky miestnosti, okrem izby, mali miniatúrne rozmery. No oproti predošlému bývaniu v podnájme (dom so surových tehál s miestnosťami s hlinenou podlahou a sociálnym zariadením vonku) to bola veľká zmena k lepšiemu.

Rodinné domky v Prievidzi sa v tom období nazývali aj „železničiarске domky“. Pomenovanie získali podľa toho, že väčšina vlastníkov boli železničiar. Novými obyvateľmi sa stali rodiny (od Bojníckej cesty ku kinu Baník): Kvočíkova – Brndiarova, Jakuba Vážana – Bериacova, Tulikova – Hlásna, Štefana Mokrého – Fabianova, Gatialova – Gürtlerova, Urbanova – Medlíkova, Hradocká – Baniarova, Polerecká – Novákova, Michala Vážana – Ťažiarova. Ďalšie tri dvojdomy boli postavené súbežne s Handlovkou (dnes Mierové námestie) a nasťahovali sa tam (od kina Baník smerom na východ) rodiny Ondreja Krajčíka – Rudolfa Krajčíka, Jána Krajčíka – Majdanova a Križanská – Jankejova.

V novom prostredí sa nám, deťom, naskytili široké možnosti „uplatnenia sa“ nielen vo dvoroch a záhradách patriacich k domom, ale aj vo voľnom „výbehu“ do panenskej prírody. Z našej ulice, ktorú tvorili domy, prašná cesta s chodníkom v čase sucha a kaluží a blata po daždi, boli pre naše detské hry k dispozícii polia, lúky, ale aj močiare s vodou a stromami. V týchto zákutiach sme spolu s kamarátmi prežili nezabudnuteľné dni a roky svojho detstva a mladosti.

Spomínam však aj na chvíle smutnejšie a ťažšie, leto roku 1944, keď Prievidzou prechádzal front druhej svetovej vojny a popri streľbe sme zažili aj bombardovanie. Z rozprávania starších viem, že v našom blízkom okolí padlo dvanásť bômb zhodených z lietadla, ktoré horelo a zbavovalo sa týmto spôsobom nebezpečnej záťaže. Našťastie nám sa nič nestalo, no videl som mŕtveho suseda, ktorý oproti staval dom. Pri maštaliach špediárskej firmy L. Jelineka boli zabitú kone.

Po bombardovaní sa naša rodina na čas vrátila na Záhrady a Skotňu, kde sme v spoločnosti otcových súrodencov a rodiny zotrvali až do prechodu frontu. Počas našej neprítomnosti sa v dome usadili a „gazdovali“ ruskí vojaci, samozrejme bez platenia „nájomného“.

Po oslobodení nastal v našej ulici čulý stavebný ruch a postupne pribúdali aj domy z druhej strany. Dom na rohu (od Bojníckej cesty) patrilo rodine Králikovej, ku ktorému patrila aj veľká záhrada ukončená „pajtou“. Pán Králik bol vášnivým zberateľom starožitností, čo pútalo pozornosť a zve-

davosť našich detských očí. Ďalším bol dom rodiny Jelinekovej s veľkým dvorom a maštaľami. Postupne pribúdali domy rodín Kollatyovej, Pračkovej, Huljakovej, Richterovej, Sklenkovej, Hanúskovej, Bartušovej, Bartošovej, Macovej, Mačiarovej a Tallovej. Nasledoval dvojdom, ktorý Priemstav postavil pre svojich zamestnancov (Horeháj a Částka), slobodáreň Výskumného ústavu pre petrochémiu a taktiež budova s garážami a dvorom Stredoslovenských energetických závodov. V päťdesiatych rokoch pribudol dom pána Lehockého (teraz mexická reštaurácia). V tom čase domy rodín Králikovej a Macovej ustúpili výstavbe činžiaku. Za záhradami začali rásť činžiaky prvého prievidského sídliska. A tým sa skončili aj naše potulky po prírode v tejto lokalite a hry sa zmenili na iné: behanie po stavbách, schovávačky, hra na žandárov a kmínov, a pod.

Ako bežal čas a utekali roky, došlo v „našej“ ulici k mnohým zmenám. Názov sa zmenil na Dukelskú a teraz Dukliansku. Z pôvodných obyvateľov z roku 1942 tu bývajú už iba traja a neprestavené zostali len dva poldomy. Ak som na niekoho alebo niečo zabudol, nie je to vedome. Veď história „rodinných domkov“ je viac ako šesťdesiatročná.

Tibor Tulik (1940)

Odpovede a reakcie čitateľov

1) V Prievidskom občasníku 02/04 v článku **Jozef Sivák v Prievdzi** bola uverejnená zmienka o jeho interpelácii ako poslanca Národného zhromaždenia proti teroru četníckej stanice v Novákoch. Niektorí čitatelia reagovali na túto informáciu a zaujímajú sa, o akú udalosť išlo. Došlo k nej niekedy v rokoch 1924-1925. Na vysvetlenie uverejňujeme prepis stenografického záznamu interpelácie.

„Michal Líška, obyvateľ z Novák, ako pokladník Slovenskej ľudovej strany vyberal členské príspevky od prívržencov strany. Z rozkazu vrchného strážmajstra Břečku četník Soukup začal ihneď vyšetrovať vec a prikázal Líškovi, aby na budúce sa neopovážil vyberať členské príspevky bez četníckeho povolenia! Ignác Oršula, obyvateľ z Horných Leloviec, inkasoval príspevky tiež, chodiac z domu do domu i s Michalom Martinom. Keď sa o tom četnícka stanica v Novákoch dozvedela, vrchný strážmajster Břečka poslal četníka Liceka k Oršulovi s tým, že bez povolenia četníckeho nie je vraj dovolené chodiť po cudzích domoch! Obec Nováky je tamojšími četníkmi úplne sterorizovaná, ľud bojí sa takmer na ulicu vyjsť bez četníckeho povolenia. Občania hovoria, že neboli tak prenasledovaní ani za krutého maďarského režimu.

Podpísaní opýtajú sa p. ministra vnútra: – Je-li ochotný p. minister pozbaviť hodnosti vrch. strážmajstra Břečku a odvolať ho z Novák okamžite? – Je-li náklonný p. minister zakročiť disciplinárne oproti četníkom: Soukupovi a Licekovi? – Čo hodlá učiniť pán minister, aby sa podobné prípady na Slovensku neopakovali a neodcudzoval sa ľud od republiky četníckou brutalitou? Praha 5. marca 1925.” Potiaľto citácia.

Interpeláciu podpísalo 22 poslancov, medzi nimi aj významné osobnosti vtedajšieho života: dr. Juriga, Hlinka a dr. Buday. Podpísali sa pod ňu aj českí poslanci z rôznych politických strán. Oslovený minister Ján Malypetr na interpeláciu a otázky však nereagoval.

Anna Sabová

Pramene:

- Index k těsnopiseckým zprávám o schůzích PS NZ ČSR, v Praze 1926
- Internet - archív Národného zhromaždenia.

2) Ing. Augustín Machata reaguje na rok vzniku Klubu československých turistov (KČST) v Prievidzi uvedený v čísle 02/04 **Na Kľaku a pod Reváňom** Vo svojej knihe *Turistika na hornej Nitre do roku 2003* datuje jeho vznik do roku 1923, podľa monografie *Šport a telesná výchova na Hornej Nitre* od Jána Vataya a Jána Bendíka (1932), z ktorej ho prevzal. V *Pamätnej knihe obce Prievidza (1933-1942)* uvádza kronikár Ján Mjartan, že „odbor propaguje turistiku už od roku 1921 a vykonal na tomto poli veľmi mnoho“. Kedy teda vznikol prievidzský KČST? Pri písaní článku *Na Kľaku a pod Reváňom* sme vychádzali z časopisu *Krásy Slovenska*, ktorý vychádza od roku 1921. Práve tento uverejnil v roku 1922 malý oznam: „Odbor Klubu československých turistov založil sa v Prievidzi dňa 30. mája 1922. Za predsedu zvolený Jozef Sivák, za čestného predsedu Jozef Bossányi, za tajomníka Ján Klimko a pokladníka Ľudovít Wunder.“ Častým prispievateľom do časopisu *Krásy Slovenska* bol Jozef Sivák. Je preto nepravdepodobné, že by redakciu mylne neinformoval o vzniku KČST v Prievidzi. Informácia dotýkajúca sa územia hornej Nitry, uverejnená v *Krásach Slovenska* v roku 1921, hovorí, že profesor prievidzského gymnázia Bošáni, jediný z bývalých maďarských profesorov, mal v obľube Kľak a Vyšehrad. Ing. Machata podobne uvádza, že založeniu prievidzského KČST v roku 1923 predchádzalo niekoľko bezvýsledných pokusov. Prvý (14. augusta 1921) bol vraj zmarený ešte v zárodku, druhý bol však úspešný.

Erik Kližan

Pramene:

- *Krásy Slovenska*, roč. 2, 1922

Obsah:

Slovo na úvod	1
Znovuzrodenie modlitby k Panne Márii	2
Mikuláš Mišík, známy – neznámy	4
Mesto s vôňou benzínu	8
V historickom srdci Prievidze	10
Báseň o dreve	11
Dva domy Gabriela Schühtanca	13
Hajfa	15
Prievidzské sochy	17
Rotunda Rušňového depa v Prievidzi	19
Tisíc bytov pre chudobných	20

Vydavateľ a sídlo redakcie: MO MS, M. Hodžu 16/1, Prievidza

Zodpovedný redaktor: Lýdia Ondrejková

Redaktor: Erik Kližan

Jazyková úprava: Ondrej Čiliak

Manažér: Ján Sabo

Fotografie poskytli: B. Matáková, M. Mečiarová, M. Šumichrast, G. Čauder

Tlač: Patria I. Prievidza

Vydané: 03/2005

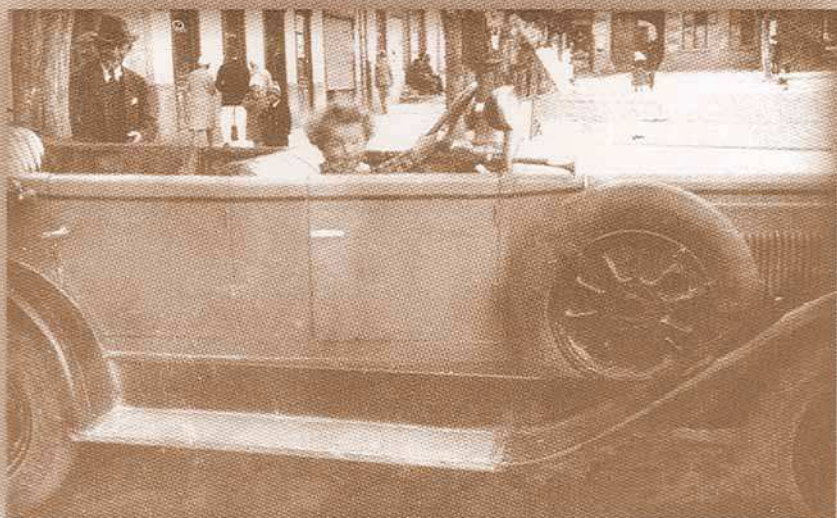
Náklad: 1000 ks

Náklady na vydanie: 15,- Sk

Reg. číslo MK SR: RP 83/2004

Vydanie podporili: Mesto Prievidza, MO MS Prievidza a Patria I. Prievidza

Redakcia si vyhradzuje právo na úpravu príspevkov.

Žije ešte medzi nami Prievidžan, ktorý si pamätá na tento prvý prievidzský taxík? Fotografia poskytol Gabo Čauder a podľa „pamätí“ v ich rodine by osobou v aute mal byť jeho, už nežijúci, brat Jaro. O vývoji motorizmu v Prievidzi v článku *Mesto s vôňou benzínu*.

Pohľad na celú severnú časť námestia. Vznik fotografie možno datovať podľa štyroch líp v strede námestia, ktoré boli vysadené v akcii tzv. „stromkových slávností“ v roku 1928 za účasti starostu Františka Roháča. O domoch bližšie v článku *V historickom srdci Prievidze*.

Jeden z domov Gabriela Schühtanca bol na námestí, ten možno vidieť aj na starých pohľadniciach Prievidze. Ale na druhý dom si pamätá len málo Prievidžanov. Tak si pripomeňme, kde bývali majálesy, a kde sa hrávali kolky a tenis. Dočítate sa o tom v príspevku *Dva domy Gabriela Schühtanca*.

Jeden s posledných dvojdomkov na Duklianskej ulici nepoznačený prestavbou. Aj z fotografie vidno, aký malý domček to pôvodne bol. Ostatné domy už „píšu“ svoju novú históriu. Spomienky autora na obdobie vzniku novej ulice sú opísané v príspevku *Tisíc bytov pre chudobných*

Prievidza má okrem „starého mesta“, aj Žabník, Vystrkov, Piesky, Sigof, ale i Hajfu. Vedeli ste to? Ak nie, prečítajte si príspevok rovnomeného názvu od pani Kováčovej, ktorú môžete kedykoľvek stretnúť, ako prechádza mestom v prievidzskom kroji.